Міністерство освіти і науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Особливості реалізації адвокаційних кампаній по захисту прав людей з інвалідністю

здобувачки IV року навчання
групи САб-1-22-4.0д
ОПП Соціальна адвокація першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Германчук Вікторії Валеріївни
Наукова керівниця:
Денисюк Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Германчук В.В. Особливості реалізації адвокаційних кампаній по захисту прав людей з інвалідністю. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Бакалаврська робота за спеціальністю 231 Соціальна робота за освітньою програмою 231.00.04 «Соціальна адвокація». – Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Київ, 2026.

Бакалаврська робота присвячена дослідженню особливостей реалізації адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю. У роботі розглянуто сутність соціальної адвокації, основні механізми захисту прав осіб з інвалідністю, а також специфіку організації та проведення адвокаційних кампаній у сучасних умовах.

У дослідженні проаналізовано нормативно-правову базу щодо забезпечення прав людей з інвалідністю,, а також основні проблеми, які виникають під час реалізації адвокаційних ініціатив. Особливу увагу приділено ролі громадських організацій та соціальних працівників у процесі формування інклюзивного суспільства та підвищення рівня доступності соціальних послуг.

У бакалаврській роботі визначено ефективні інструменти адвокаційних кампаній. Також систематизовано основні труднощі реалізації адвокаційних кампаній та запропоновано рекомендації щодо підвищення їх ефективності.

Дослідження підтверджує, що адвокаційні кампанії є важливим інструментом захисту прав людей з інвалідністю, сприяють розвитку інклюзивної політики та формуванню суспільної підтримки у питаннях рівності та недискримінації.

Ключові слова: адвокаційна кампанія; права людей з інвалідністю; соціальна адвокація; інклюзія; соціальна робота; громадські організації.

ANNOTATION

Hermanchuk V.V. Features of the implementation of advocacy campaigns to protect the rights of people with disabilities. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Bachelor's thesis in the specialty 231 Social work under the educational program 231.00.04 "Social Advocacy". – Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University. Kyiv, 2026.

The bachelor's thesis is devoted to the study of the features of the implementation of advocacy campaigns in the field of protecting the rights of people with disabilities. The work considers the essence of social advocacy, the main mechanisms for protecting the rights of people with disabilities, as well as the specifics of organizing and conducting advocacy campaigns in modern conditions.

The study analyzes the regulatory framework for ensuring the rights of people with disabilities, as well as the main problems that arise during the implementation of advocacy initiatives. Particular attention is paid to the role of public organizations and social workers in the process of forming an inclusive society and increasing the level of accessibility of social services.

The bachelor's thesis identifies effective tools for advocacy campaigns. It also systematizes the main difficulties in implementing advocacy campaigns and offers recommendations for increasing their effectiveness.

The study confirms that advocacy campaigns are an important tool for protecting the rights of people with disabilities, contributing to the development of inclusive policies and the formation of public support for issues of equality and non-discrimination.

Keywords: advocacy campaign; rights of people with disabilities; social advocacy; inclusion; social work; public organizations.

ЗМІСТ

ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 9
Поняття, сутність і принципи соціальної адвокації 9
Специфіка адвокаційних кампаній в сфері захисту прав осіб з
і
Нормативно-правове забезпечення захисту прав осіб з інвалідністю в
У
В
р
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ) 34
Аналіз успішних практик реалізації адвокаційних кампаній із захисту прав людей
к
Практичні рекомендації щодо організації та проведення адвокаційних кампаній
із захисту прав людей з інвалідністю 41
В
а
В
И
П
р
О
К
И
У
К
О
Р
И
С
Т
А
Н
И
Х

Д
Ж
Е

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, посилення інтеграційних процесів та розширення вимог щодо дотримання прав людини зростає значущість адвокаційної діяльності як інструменту впливу на соціальну політику, підвищення доступності послуг та забезпечення рівних можливостей для різних категорій населення. Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері захисту прав людей з інвалідністю, які й сьогодні залишаються однією з найбільш уразливих соціальних груп. Становлення інклюзивного суспільства вимагає не лише створення нормативної бази, а й формування дієвих адвокаційних механізмів, здатних впливати на рішення органів влади, змінювати суспільні установки та сприяти реальній участі людей з інвалідністю в усіх сферах життя.

Наукове осмислення проблематики адвокації у соціальній роботі активно розвивається, проте залишається фрагментарним і нерівномірним. У працях українських (О. Галицький, Р. Гришова, В. Костюк, І. Яцкевич) і зарубіжних дослідників (E. Segal, R. Hoefer, J. Rothman та ін.) окреслено концептуальні основи соціальної адвокації, визначено її принципи, види та форми, розкрито роль соціальних працівників у просуванні інтересів клієнтів. Важливими для цієї роботи є дослідження М. Лехолетової, Т. Лях і Т. Спіріної, у якому представлено алгоритм організації адвокаційної кампанії: визначення проблеми, аналіз зацікавлених сторін, планування цілей, вибір інструментів комунікації та оцінювання результатів [13]. Окреме значення має праця С. Сапіги та М. Лехолетової, де розмежовано команду й коаліцію як різні, але взаємопов’язані форми колективної адвокаційної дії, а також обґрунтовано принципи формування адвокаційної команди та коаліційної взаємодії українських організацій [55]. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання структури й алгоритмів адвокаційних кампаній, ефективності взаємодії державних і

недержавних суб’єктів, бар’єрів їх реалізації та особливостей адвокації саме у сфері захисту прав людей з інвалідністю. Існують суперечності між задекларованими нормативно-правовими положеннями, міжнародними стандартами (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю) та реальним станом реалізації прав цієї групи, що підтверджує актуальність наукового дослідження.

Проблема дослідження полягає у невідповідності між потребою у результативних адвокаційних кампаніях щодо захисту прав людей з інвалідністю та наявними теоретичними підходами, методами і практиками їх реалізації. Незважаючи на значні зусилля громадських організацій, волонтерських ініціатив, соціальних служб і міжнародних партнерів, ефективність адвокаційних впливів залишається неоднорідною, а механізми – недостатньо систематизованими. Саме тому виникає потреба у науковому обґрунтуванні змісту та форм успішної реалізації таких кампаній.

Актуальність теми визначається комплексом чинників:

– необхідністю забезпечення прав людей з інвалідністю в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови;

– потребою адаптації української соціальної політики до міжнародних стандартів прав людини;

– зростанням ролі громадянського суспільства у впливі на державні рішення;

– наявністю прогалин у практичних механізмах адвокації, що потребують системного дослідження;

– потребою у професійному інструментарії для соціальних працівників, які забезпечують представництво інтересів клієнтів.

Об’єкт дослідження – адвокаційна діяльність у сфері соціального захисту людей з інвалідністю.

Предмет дослідження – зміст та форми реалізації адвокаційних кампаній щодо захисту прав людей з інвалідністю в Україні.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості реалізації адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю та розробити практичні рекомендації реалізації адвокаційних кампаній українськими громадськими організаціями.

Для досягнення мети передбачено виконання наступних **завдань** дослідження:

1. Розкрити сутність, принципи та теоретико-методологічні засади соціальної адвокації.
2. Проаналізувати специфіку адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю та нормативно-правові механізми їх реалізації.
3. Дослідити зміст та форми реалізації адвокаційних кампаній щодо захисту прав людей з інвалідністю в Україні.
4. Розробити практичні рекомендації щодо реалізації адвокаційних кампаній українськими громадськими організаціями.

Методи дослідження обрано відповідно до мети й завдань, зокрема:

– теоретичні: аналіз, систематизація, узагальнення наукових праць, нормативних документів, міжнародних стандартів;

– порівняльний аналіз для виявлення відмінностей у моделях адвокаційних кампаній;

– контент-аналіз відкритих матеріалів Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA» та ГО Fight For Right, зокрема звітів, інформаційних повідомлень, описів проєктів і публічних матеріалів адвокаційних ініціатив;

– емпіричні: вивчення практичних кейсів, заповнення авторської аналітичної картки адвокаційних кампаній, анкетування 20 людей з інвалідністю та членів їхніх родин, а також експертне опитування 5 фахівців громадського сектору;

– метод експертних оцінок для визначення ключових бар’єрів, організаційних умов та чинників успішності адвокаційних кампаній;

– метод узагальнення практичного досвіду для формування висновків і рекомендацій.

Методологічною основою роботи є концепції прав людини, інклюзії, соціальної участі, моделі соціальної адвокації та принципи державної політики щодо людей з інвалідністю. Теоретичною базою дослідження є праці українських та міжнародних дослідників у галузі соціальної роботи, соціальної політики, адвокації та прав людини.

Інформаційною базою дослідження є офіційні державні документи, міжнародні конвенції, наукові джерела, статистичні дані, а також відкриті матеріали громадських організацій, які безпосередньо аналізуються у практичній частині роботи: Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA» та ГО Fight For Right.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 55 найменувань, додатків. Повний обсяг роботи становить 55 сторінок, з яких основного тексту – 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

1.1. Поняття, сутність і принципи соціальної адвокації

Соціальна адвокація у сучасній науковій літературі трактується як система дій, спрямованих на представництво, просування та захист прав і законних інтересів уразливих категорій населення через вплив на політику, законодавство, суспільну думку та практику соціальних інститутів. Р. Вайнола зазначала, що адвокація є невід'ємним елементом професійної діяльності соціальних працівників, оскільки поєднує правозахисний, просвітницький та комунікативний аспекти соціальної підтримки клієнтів [1, с. 112]. З огляду на це, соціальна адвокація розглядається не лише як інструмент впливу, але й як метод забезпечення рівності можливостей та усунення соціальних бар'єрів у доступі до послуг.

Сутність соціальної адвокації полягає у створенні умов, за яких інтереси вразливих груп стають предметом публічної уваги та політичного рішення. Науковці підкреслюють, що адвокація у соціальній сфері спрямована не лише на індивідуальний захист прав, а й на трансформацію соціальної політики та державних програм у відповідності до міжнародних норм, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [10]. Так, В. Андріїв акцентує, що адвокаційні заходи є ключовим механізмом гармонізації українських стандартів соціального захисту із міжнародними нормами у сфері прав людини, включно зі стандартами Європейського Союзу [2, с. 421].

Під соціальною адвокацією розуміють процес впливу на державні та муніципальні органи влади з метою впровадження норм, які забезпечують дотримання прав людини. На нормативному рівні вона тісно пов'язана зі стандартами верховенства права, що передбачають рівність, доступність та

недискримінаційність механізмів прийняття рішень [6, с. 160]. Такий підхід узгоджується з положеннями Європейської соціальної хартії, де підкреслюється необхідність створення державами умов для реалізації соціальних прав, зокрема прав осіб з інвалідністю на безбар'єрність і рівну участь [9].

Соціальна адвокація охоплює комплекс взаємопов'язаних функцій: інформаційну, правозахисну, комунікативну, мобілізаційну та експертно-аналітичну. За дослідженнями О. Галицького і Р. Гришової, важливою складовою адвокації є використання міжнародного досвіду та адаптація механізмів захисту прав людини до національних умов, що забезпечує сталість та ефективність соціальної політики [5, с. 45]. Таким чином, адвокація виступає інструментом соціальних перетворень, який спрямований на посилення інклюзії та підвищення соціальної справедливості.

Однією з центральних ознак соціальної адвокації є її спрямованість на усунення структурних бар'єрів, які обмежують можливості осіб з інвалідністю, літніх громадян, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. В аналітичних звітах міжнародних організацій відзначається, що в умовах воєнного стану масштаби дискримінаційних практик щодо осіб з інвалідністю зростають, що актуалізує необхідність системної адвокаційної роботи на всіх рівнях – від локального до державного [47]. Саме соціальна адвокація забезпечує можливість привернення уваги державних органів до цих проблем та ініціювання змін.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що адвокація у соціальній роботі передбачає активну взаємодію з різними суб'єктами: владою, громадськими організаціями, професійними об'єднаннями, міжнародними партнерами. М. Лехолетова, Т. Лях і Т. Спіріна зазначають, що ефективна адвокаційна кампанія має будуватися за чітким алгоритмом: ідентифікація проблеми, аналіз зацікавлених сторін, стратегічне планування, проведення інформаційної та комунікаційної роботи, оцінка результатів [13, с. 70]. Такий

підхід дозволяє забезпечити цілеспрямованість та прогнозованість соціальних змін.

Розвиток цього підходу простежується у дослідженні С. Сапіги та М. Лехолетової, присвяченому побудові команди та коаліцій у соціальній адвокації. Авторки доводять, що адвокаційна команда виконує операційну функцію, оскільки забезпечує планування, розподіл ролей, комунікацію, аналітичний супровід і виконання конкретних дій, тоді як коаліція має стратегічний характер і об'єднує різні організації навколо спільного бачення соціальної проблеми та шляхів її розв'язання. Для цієї роботи зазначене дослідження є важливим, оскільки воно пояснює, чому ефективна адвокаційна кампанія у сфері захисту прав людей з інвалідністю потребує не лише окремих інформаційних заходів, а й узгодженої командної роботи, партнерства, розподілу відповідальності та коаліційної взаємодії між громадськими організаціями, експертами й представниками цільової групи [55].

Соціальна адвокація має правову основу, оскільки ґрунтується на захисті прав, гарантованих Конституцією України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР та міжнародними договорами. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII [35], Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI [31] та Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI [29] закріплюють механізми реалізації адвокаційних заходів, визначаючи їхнє місце у системі соціальної політики. Як відзначає В. Мельник, правовий аспект адвокації полягає у забезпеченні рівноправного доступу до правових послуг та створенні умов для реального відстоювання прав [15, с. 18].

Важливим елементом соціальної адвокації є залучення до процесу самих осіб з інвалідністю та представників громадянського суспільства, що відповідає міжнародним стандартам участі та самостійності. Спеціальний доповідач ООН Дж. Квінн наголошує, що успішна адвокація можлива лише за умови включення

людей з інвалідністю в процес прийняття рішень на всіх рівнях – від місцевих консультацій до національних стратегій, що забезпечує не лише легітимність адвокаційної діяльності, але й її відповідність реальним потребам цільової групи [48].

У цілому соціальна адвокація є системним, багаторівневим і доказово обґрунтованим процесом, спрямованим на зміцнення соціальної справедливості та забезпечення рівних прав для всіх членів суспільства. Її сутність полягає у поєднанні професійного знання, правової компетентності, комунікативних технологій та міжсекторальної взаємодії. Як зазначено у матеріалах соціально-наукової конференції, зокрема Н. Нагірняком, саме адвокація дозволяє перетворювати соціальні проблеми з «невидимих» на структурно визнані, формуючи підґрунтя для інноваційної соціальної політики [43, с. 22].

Система принципів соціальної адвокації визначає концептуальну основу діяльності із захисту прав вразливих груп та забезпечує її професійну, етичну й правову обґрунтованість.

Основні теоретичні положення, що характеризують поняття, сутність, мету та принципи соціальної адвокації узагальнено у табл. 1.1. У ній відображено, що адвокація є системою дій, спрямованих на захист прав людини та усунення бар’єрів у доступі до соціальних послуг, а її реалізація нерозривно пов’язана із дотриманням міжнародних стандартів прав людини, принципів верховенства права та недискримінації. Представлені принципи демонструють, що ефективна адвокаційна діяльність базується на доказовості, прозорості, міжсекторальній взаємодії, професійній етичності та активній участі самих осіб з інвалідністю в ухваленні рішень.

Таблиця 1.1

Поняття, сутність та принципи соціальної адвокації

Елемент	Зміст	Джерело
Поняття соціальної адвокації	Система професійних дій, спрямованих на представництво та захист прав вразливих груп населення через вплив на державну політику, суспільну думку та механізми прийняття рішень.	[1, с. 112]; [6, с. 162]
Сутність соціальної адвокації	Забезпечення рівності можливостей, усунення бар'єрів, підтримка участі осіб з інвалідністю у процесі прийняття рішень, впровадження міжнародних стандартів прав людини.	[2, с. 421]; [10]; [47]
Мета соціальної адвокації	Вплив на зміни у законодавстві, програмах та практиках соціальної політики; захист індивідуальних і групових інтересів; формування інклюзивного середовища.	[5, с. 45]; [48]
Принцип верховенства права	Усі адвокаційні дії повинні бути законними, справедливими та базуватися на міжнародних актах прав людини.	[6, с. 160]; [9]
Принцип прав людини	Орієнтація адвокаційної діяльності на повагу до гідності та свободи вибору кожної особи; недопущення дискримінації.	[10]; [31]
Принцип рівності та недискримінації	Усі особи та групи мають рівний доступ до захисту прав, ресурсів і участі в адвокаційних процесах.	[31]; [35]
Принцип участі («нічого про нас без нас»)	Люди з інвалідністю повинні брати активну участь у розробці та реалізації адвокаційних кампаній.	[48]
Принцип доступності та прозорості	Поширення доступної інформації, відкритість процесів та результатів адвокаційних впливів.	[41]
Принцип професійної етичності	Дотримання стандартів етики, доброчесність, уникнення конфлікту інтересів, конфіденційність.	[26]
Принцип доказовості	Використання досліджень, статистики, аналітичних звітів і експертних оцінок для аргументації позиції.	[1, с. 118]
Принцип міжсекторальної взаємодії	Співпраця влади, громадських організацій, міжнародних структур та фахівців соціальної роботи.	[13, с. 73]
Принцип стійкості результатів	Адвокаційна діяльність має бути спрямована на довготривалі системні зміни у політиці й практиці.	[20]

Одним з ключових принципів є верховенство права, згідно з яким будь-які адвокаційні дії повинні базуватися на законності, рівності перед законом та дотриманні міжнародних стандартів захисту прав людини. С. Головатий

підкреслює, що верховенство права становить фундамент сучасної системи соціального захисту, оскільки гарантує непорушність прав особи та обов'язок держави створювати умови для їх реалізації [6, с. 162].

Наступним визначальним принципом є орієнтація на права людини, яка передбачає визнання гідності, автономії та свободи вибору кожної особи. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю встановлює, що всі механізми впливу на державну політику повинні забезпечувати рівність, участь і доступність, а отже адвокація має бути спрямована на усунення дискримінаційних практик і бар'єрів [10]. Даний принцип визначає зміст адвокаційних дій і є обов'язковим стандартом для соціальних працівників.

Принцип рівності та недискримінації означає, що адвокаційні кампанії повинні охоплювати всіх членів цільової групи без винятків та протидіяти будь-яким формам соціальної нерівності. У Законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації» підкреслюється, що держава зобов'язана усувати бар'єри та забезпечувати рівні можливості у доступі до послуг та правосуддя [31].

Вагомим принципом є участь та включеність осіб, чиї інтереси представляються. За висновками Спеціального доповідача ООН Дж. Квінна, жодна адвокаційна ініціатива не може вважатися ефективною, якщо люди з інвалідністю не беруть безпосередньої участі у розробці, реалізації та моніторингу політик, що їх стосуються, що формує підхід «нічого про нас без нас», який є однією з методологічних засад сучасної соціальної роботи [48].

Принцип доступності інформації та прозорості вимагає забезпечення відкритого поширення даних про рішення, механізми, процедури та результати адвокаційних кампаній. У розпорядженні Кабінету Міністрів України щодо доступності інформації зазначено, що органи влади повинні використовувати формати, придатні для сприйняття особами з інвалідністю, що прямо впливає на якість адвокаційної діяльності [41]. Прозорість підвищує довіру між суб'єктами взаємодії та робить процес адвокації більш легітимним.

Етичність та професійна відповідальність також належать до базових принципів соціальної адвокації. Правила адвокатської та соціально-правової етики вимагають доброчесності, неупередженості, уникнення конфлікту інтересів та дотримання конфіденційності під час представництва прав клієнтів, що забезпечує захист прав осіб із вразливих груп і регулює поведінку фахівців у складних ситуаціях взаємодії [26].

Важливим принципом є доказовість та обґрунтованість рішень, згідно з яким адвокаційні кампанії мають спиратися на реальні дані, аналітику, результати досліджень та експертні висновки. Р. Вайнола наголошує, що ефективна адвокація потребує застосування соціологічних та аналітичних методів для аргументації позиції та формування доказової бази впливу, що дозволяє досягати більш прогнозованих та стійких змін у соціальній політиці [1, с. 118].

Принцип міжсекторальної взаємодії передбачає партнерство державних структур, громадських організацій, професійних об’єднань, міжнародних інституцій та самих отримувачів послуг. У дослідженні М. Лехолетової, Т. Лях та Т. Спіріної підкреслено, що успіх адвокаційних кампаній визначається злагодженістю дій різних груп та наявністю спільної стратегії, що забезпечує багаторівневий вплив на процес прийняття рішень [13, с. 73]. С. Сапіга та М. Лехолетова доповнюють цей підхід положенням про те, що командна робота й коаліційність мають різний функціональний зміст: команда забезпечує організаційне виконання кампанії, а коаліція розширює представництво, ресурси та суспільну легітимність адвокаційної вимоги [55].

Принцип стійкості та довготривалості впливу полягає у тому, що адвокаційна діяльність має бути спрямована не лише на короткострокове розв’язання проблем, а й на формування системних змін, які забезпечують тривалий соціальний ефект. Так, у Національному плані дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю зазначено, що адвокаційні заходи повинні

призводити до інституційних зрушень, модернізації сервісів та нормативно-правових оновлень [20]. Саме цей принцип забезпечує перехід від точкових ініціатив до усталених державних політик.

Таким чином, поняття, сутність і принципи соціальної адвокації формують цілісну теоретико-методологічну основу дослідження, окреслюючи ключові орієнтири та змістові акценти для подальшого аналізу особливостей реалізації адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю.

1.2. Специфіка адвокаційних кампаній в сфері захисту прав осіб з інвалідністю

Відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, людина з інвалідністю – це особа, яка має тривалі фізичні, психічні, інтелектуальні або сенсорні порушення, що у взаємодії з різними бар'єрами можуть перешкоджати її повній і ефективній участі в суспільному житті на рівні з іншими. У сучасному правозахисному дискурсі інвалідність розглядається не лише як медична характеристика, а насамперед як соціальне явище, зумовлене наявністю середовищних, інституційних і комунікаційних бар'єрів [10].

У межах сучасної соціальної моделі інвалідності ключовим чинником обмеження прав є не сам стан здоров'я особи, а бар'єри, що існують у суспільстві. Інвалідність постає як соціальна проблема тоді, коли фізичне середовище є архітектурно недоступним, інформація не адаптована для осіб із порушеннями зору чи слуху, цифрові ресурси не відповідають стандартам доступності, а державні процедури не враховують різноманітність потреб. Таким чином, проблема інвалідності полягає не лише у медичному аспекті, а у структурній невідповідності соціального середовища принципам рівності та недискримінації.

В українському контексті соціальна проблематика інвалідності ускладнюється наслідками війни, зростанням кількості осіб із набутими порушеннями здоров’я, недосконалістю механізмів соціальної підтримки та збереженням патерналістських підходів у державній політиці. Це зумовлює необхідність системної адвокації, спрямованої на трансформацію інституційних практик.

Захист прав людей з інвалідністю є одним із ключових напрямів соціальної адвокації, оскільки саме ця категорія населення систематично стикається з дискримінацією, обмеженим доступом до освіти, праці, медичних і соціальних послуг, а також з недостатньою реалізацією закріплених законодавством прав. Адвокаційні кампанії у цій сфері спрямовані не лише на усунення окремих порушень, а й на зміну суспільних установок, політик і практик, що відтворюють соціальну ізоляцію та нерівність.

Реалізація адвокаційних кампаній у соціальній сфері вирізняється особливою складністю, оскільки сфера соціального захисту охоплює широкий спектр проблем – від порушення базових прав людини до структурних недоліків соціальної інфраструктури та нерівного доступу до ресурсів. На відміну від суто правових механізмів, соціальна адвокація інтегрує інструменти правозахисту, психологічної підтримки, інформаційного впливу та комунікації, створюючи комплексний підхід до вирішення суспільно значущих питань. Саме тому під час реалізації соціальних адвокаційних кампаній ключового значення набувають принципи соціальної справедливості, міжнародні стандарти прав людини, системність дій та орієнтація на вразливі категорії населення, зокрема людей з інвалідністю, для яких бар’єри доступу до послуг, інфраструктури та інформації є найбільш системними та стійкими, для яких бар’єри доступу до послуг є найбільш відчутними [6, с. 162]. Такі кампанії спрямовані не лише на формування суспільної уваги до проблеми, а й на створення довгострокових механізмів її

подолання, що робить соціальну адвокацію важливим елементом демократичної політики.

Однією з ключових особливостей соціальної адвокації є її здатність працювати з глибинними причинами соціальних проблем. У центрі адвокаційних стратегій завжди знаходиться пошук першоджерел системних нерівностей, дискримінаційних практик або відсутності належного законодавчого регулювання. Тому кампанії орієнтовані не лише на втручання у конкретний випадок порушення прав, а й на усунення соціальних структурних бар'єрів, таких як фізична недоступність середовища, відсутність універсального дизайну, обмежений доступ до правової інформації, стигматизація та патерналістські підходи у державній політиці щодо людей з інвалідністю, які створюють нерівні умови або позбавляють людину можливості реалізувати права у повному обсязі. Саме такі ініціативи сприяли поширенню програм безоплатної правової допомоги, створенню доступних адміністративних процедур та реформуванню соціальних послуг, оскільки активісти та експерти неодноразово наголошували на важливості зміни нормативних актів, що стримували реалізацію прав громадян [18]. У цьому контексті адвокація стає дієвим інструментом правової модернізації та вдосконалення державної соціальної політики.

Специфіка адвокації у сфері інвалідності полягає у її структурно-трансформаційному характері. Якщо більшість соціальних кампаній зосереджуються на покращенні окремих послуг або реагуванні на порушення, то адвокація у сфері інвалідності спрямована на усунення системних бар'єрів та зміну підходу до самої моделі державної політики. Її метою є перехід від медичної та опікунської моделі до правозахисної, що гарантує автономію, рівність можливостей та участь у прийнятті рішень.

Люди з інвалідністю потребують соціальної адвокації через системність дискримінації, обмежений доступ до інфраструктури, ринку праці, правосуддя та політичної участі, а також через недостатню представленість у процесах

формування державної політики. Особливістю є також явище множинної дискримінації, коли інвалідність поєднується з гендерними, віковими або соціальними факторами.

Соціальні адвокаційні кампанії розгортаються на різних рівнях – локальному, регіональному та національному, що робить їх багатовимірними та адаптивними до різних умов. На місцевому рівні вони можуть стосуватися організації доступних послуг, покращення транспортної інфраструктури або створення спеціалізованих програм підтримки для окремих груп населення, наприклад доступність громадського транспорту для осіб з порушеннями мобільності. У регіональному вимірі йдеться про вдосконалення систем управління, фінансування соціальних програм, трансформацію інституційних практик, до прикладу забезпечення асистивних послуг. На національному рівні адвокаційні кампанії здебільшого зосереджуються на розробці нових законів, реформуванні державної політики або імплементації міжнародних документів, зокрема імплементація Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [41].

Ще однією визначальною особливістю соціальних адвокаційних кампаній є орієнтація на доказовість. Успішні ініціативи завжди спираються на системний аналіз соціальної ситуації, статистичні показники, експертні оцінки, результати досліджень чи моніторинг потреб. Науково обґрунтована інформація надає адвокаційним вимогам легітимність і підсилює довіру з боку державних структур. Використання аналітичних матеріалів дозволяє обґрунтувати необхідність змін, уникнути маніпулятивних тверджень та забезпечити об’єктивну аргументацію. Наприклад, під час підготовки рекомендацій щодо покращення правничих послуг для жінок та дівчат використовувалася комплексна оцінка бар’єрів, що дозволило сформувати реалістичні пропозиції, які були враховані державними органами у подальшому плануванні соціальної політики [21]. Така орієнтація на дані є основою ефективності та стійкості адвокаційних кампаній.

Соціальна адвокація ґрунтується на активній участі громадянського суспільства, неурядових організацій, ініціативних груп та партнерських об’єднань. Саме громадські структури здатні мобілізувати громадськість, формувати суспільний запит на зміни та забезпечувати підзвітність державних інституцій. Важливою є взаємодія між представниками різних секторів – громадським, державним, науковим та медійним, – що створює синергію та підсилює адвокаційний вплив.

У багатьох випадках саме коаліції громадських організацій відіграли ключову роль у реформуванні системи соціальних послуг, просуванні прав людей з інвалідністю або удосконаленні механізмів надання гуманітарної підтримки [8, с. 20]. Залучення громадськості сприяє більшій прозорості державної діяльності та зміцнює демократичні процеси в суспільстві.

Комунікаційна складова адвокаційних кампаній є одним із найважливіших інструментів їх реалізації. Через медіа, соціальні мережі, публічні заходи, інформаційні кампанії, соціальну рекламу та інші комунікаційні ресурси адвокація формує суспільну думку, підвищує рівень поінформованості та сприяє зміні поведінкових моделей. Правильно побудована комунікація дозволяє не лише пояснити суть проблеми, але й створити широкий суспільний резонанс.

У сфері інвалідності комунікаційні кампанії спрямовуються на подолання стереотипів щодо непрацездатності осіб з інвалідністю, формування розуміння універсального дизайну та популяризацію принципу “рівність через доступність”. Зокрема, інформаційні ініціативи щодо безбар’єрності публічного простору або доступності виборчого процесу сприяли актуалізації проблеми фізичних та процедурних бар’єрів на національному рівні.

У табл. 1.2 узагальнено ключові особливості реалізації адвокаційних кампаній у соціальній сфері, демонструючи їх багаторівневий, інклюзивний, доказовий та етико-орієнтований характер, а також відображаючи практичні

приклади, які підтверджують ефективність таких підходів у вітчизняному та європейському контекстах.

Таблиця 1.2

Особливості реалізації адвокаційних кампаній у соціальній сфері з акцентом на захист прав людей з інвалідністю

Ключові особливості	Змістова характеристика	Приклади реалізації в Україні та ЄС
Спрямованість на подолання системних бар'єрів	Кампанії орієнтовані на зміну причин соціальних проблем, реформування політик і механізмів управління.	Деінституціалізація, розвиток послуг у громадах.
Багаторівневість	Одночасний вплив на місцеві, регіональні та національні структури управління.	Адвокація за доступний транспорт та національні стандарти доступності.
Доказовість та аналітика	Використання статистики, експертних висновків і соціологічних даних.	Звіт про бар'єри для жінок з інвалідністю у правничих послугах (2024).
Активна роль громадянського суспільства	НУО ініціюють зміни, формують коаліції та ведуть діалог з державою.	Кампанії НАІУ щодо універсального дизайну.
Комунікаційна складова	Медіакампанії, публічні заходи, соціальна реклама, сторітелінг.	«Стоп насильству», «Безбар'єрність».
Інклюзивність	Використання доступних форматів інформації для різних груп населення.	Адаптовані матеріали для виборів та ВПО.
Етичність	Конфіденційність, недискримінація, інформована згода.	Кампанії проти стигматизації осіб з психосоціальними та інтелектуальними порушеннями
Міжсекторальна взаємодія	Співпраця держави, НУО, бізнесу, міжнародних організацій.	Партнерські програми ЄС–Україна (EU4Health, UNDP).
Гнучкість	Адаптація кампаній до кризових умов, війни та масових переміщень.	Адвокація прав ВПО після 2022 року.
Стратегічний характер	Орієнтація на довгострокові зміни та реформи.	Національний план дій з реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Основними напрямами адвокаційних кампаній у сфері захисту прав осіб з інвалідністю є:

1. Забезпечення фізичної та транспортної доступності.

2. Розвиток універсального дизайну та цифрової доступності.

3. Реформування системи медико-соціальної експертизи.

4. Впровадження інклюзивної освіти.

5. Сприяння працевлаштуванню та подолання дискримінації на ринку праці.

6. Розвиток послуг особистого асистента.

7. Деінституціалізація та розвиток послуг у громадах.

8. Забезпечення доступу до правосуддя та виборчих процесів.

9. Захист прав осіб з інвалідністю в умовах війни та гуманітарних криз.

Інклюзивність становить фундаментальний принцип і практичну вимогу до реалізації адвокаційних кампаній у соціальній сфері. Вона передбачає врахування інтересів різних груп населення, у тому числі насамперед людей з інвалідністю, осіб похилого віку, молоді, переселенців, етнічних меншин, а також тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Використання доступних форматів інформації, адаптація матеріалів для осіб з порушеннями зору чи слуху, застосування мови легкого читання – все це є невід'ємними елементами інклюзивної комунікації [41]. Наприклад, кампанії, спрямовані на покращення доступності освітніх або соціальних послуг, часто використовують альтернативні формати інформації, що робить їх доступними для ширшого кола користувачів.

Етичний вимір адвокації у соціальній сфері є надзвичайно вагомим, оскільки робота із вразливими групами передбачає високий рівень відповідальності та чутливості. Дотримання етичних стандартів – конфіденційності, інформованої згоди, коректності подання інформації, уникнення стигматизації та маніпуляцій – є обов'язковою умовою проведення кампаній. Етичні норми відіграють ключову роль у формуванні довіри між суб'єктами адвокації та цільовими групами. Наприклад, під час реалізації кампаній з протидії стигматизації ВІЛ-позитивних осіб використовуються такі

комунікаційні стратегії, які не принижують гідність людей і не відтворюють негативні стереотипи, а навпаки – сприяють їх подоланню [26].

Партнерство, міжсекторальна взаємодія та міжнародна співпраця є ще однією характерною рисою соціальної адвокації. Ефективні кампанії реалізуються за участі кількох секторів: державного, громадського, приватного та міжнародного. Такий підхід забезпечує ширший доступ до ресурсів, експертних знань та інструментів впливу. Європейські практики засвідчують, що саме мережеві форми співпраці забезпечують найбільшу результативність у просуванні соціальних змін та сприяють успішному впровадженню міжнародних стандартів на національному рівні [5, с. 45]. Наприклад, міжнародні партнерства сприяли реформуванню системи соціального супроводу в Україні, впровадженню нових підходів до реабілітації осіб з інвалідністю та формуванню європейських стандартів інклюзивності.

В Україні прикладами реалізації адвокаційних кампаній у сфері інвалідності є ініціативи щодо впровадження принципів безбар'єрності в межах національної стратегії, кампанії громадських організацій з моніторингу доступності громадських будівель, адвокація реформування системи МСЕК, а також діяльність коаліцій щодо запровадження послуги особистого асистента. Значний вплив мали також ініціативи щодо забезпечення доступності укриттів та евакуаційних маршрутів для осіб з порушеннями мобільності після 2022 року.

Адвокаційні кампанії у соціальній сфері є динамічними та адаптивними, що дозволяє ефективно реагувати на зміни у суспільстві, політичній ситуації або глобальних викликах. У періоди криз, війни, економічної нестабільності чи гуманітарних катастроф пріоритети адвокацій можуть змінюватися, а стратегії – переорієнтовуватися на найбільш нагальні потреби. Так, у контексті повномасштабної війни в Україні значна частина адвокаційних ініціатив була зосереджена на забезпеченні прав переселенців, реалізації гуманітарних програм,

забезпеченні доступу до медичних і соціальних послуг та захисті прав військовослужбовців і їхніх родин [47].

Соціальні працівники виступають первинною ланкою ідентифікації проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю, оскільки вони мають безпосередній контакт з клієнтами, розуміють контекст їхнього життя, бар'єри, що виникають у доступі до соціальних, медичних, реабілітаційних та освітніх послуг. Саме їхня професійна оцінка дозволяє формувати обґрунтовані адвокаційні вимоги та визначати ті аспекти політики, де існує реальна потреба в інституційних змінах.

У роботі соціальних працівників вагоме місце займає аналіз порушень прав, дискримінаційних практик та недотримання національних стандартів у сфері інклюзії. Вони проводять моніторинг доступності соціальної інфраструктури, фіксують випадки обмеження прав, а також збирають дані про соціальні потреби різних категорій людей з інвалідністю. На основі цих даних формуються професійні висновки та рекомендації, що стають підґрунтям для адвокаційних звернень до органів влади, участі у міжвідомчих робочих групах, створення локальних програм підтримки або розроблення нових стандартів надання послуг. Таким чином, соціальні працівники забезпечують доказовість та практичну релевантність адвокаційних ініціатив.

Важливим напрямом професійної діяльності соціальних працівників є просвітництво та інформування громадськості щодо прав, свобод і гарантій людей з інвалідністю. Формування позитивного ставлення суспільства до інклюзії, подолання стереотипів і стигматизації є однією з ключових умов успішності адвокаційних кампаній. Соціальні працівники проводять тренінги, тематичні зустрічі, консультації для фахівців соціальної, освітньої та медичної сфер, сприяючи покращенню міжпрофесійної взаємодії та усвідомленню інвалідності як соціальної, а не індивідуальної проблеми.

Громадські організації відіграють стратегічну роль у представленні та захисті інтересів людей з інвалідністю на місцевому, національному та міжнародному рівнях. На відміну від державних інституцій, вони мають гнучкість у виборі стратегій впливу, широкі можливості для мобілізації громадськості та доступ до зовнішніх ресурсів. Організації людей з інвалідністю часто виступають ініціаторами змін законодавства, моніторингу його виконання, формування альтернативних звітів, участі у парламентських слуханнях та міжнародних форумах, а також реалізують адвокаційні кампанії, спрямовані на подолання бар'єрів у транспорті, освіті, охороні здоров'я, працевлаштуванні та міському середовищі.

Важливою складовою діяльності громадських організацій є формування коаліцій, партнерств та мережевої взаємодії. Об'єднавши зусилля з іншими організаціями, соціальними службами, міжнародними інституціями та бізнесом, вони отримують можливість посилювати потенціал впливу та сприяти прийняттю рішень, які відповідають інтересам людей з інвалідністю. Спільні коаліційні кампанії дозволяють підвищувати суспільний резонанс, привертати увагу до актуальних проблем, формувати позитивний суспільний тиск на органи влади та зменшувати ризики ігнорування проблем цільової групи.

Окремої уваги потребує участь громадських організацій у розвитку цифрової адвокації. Використання соціальних мереж, онлайн-платформ, петицій, мультимедійних кампаній та інструментів електронної демократії сприяє швидкому поширенню інформації, залученню громадськості, формуванню спільнот підтримки та актуалізації теми інвалідності у суспільному дискурсі. У цифровому просторі організації можуть залучати молодь, проводити інформаційні флешмоби, створювати відеопросвітницькі матеріали, тим самим розширюючи потенційну аудиторію адвокаційних ініціатив.

Спільна діяльність соціальних працівників і громадських організацій забезпечує комплексний характер адвокаційних кампаній. Соціальні працівники

надають професійний аналіз та експертні дані, тоді як громадські організації забезпечують інституційний вплив, публічність і координацію дій. Таке партнерство створює синергетичний ефект: воно сприяє формуванню стійких соціальних змін, інституціоналізації інклюзивних підходів, покращенню якості життя людей з інвалідністю та зміцненню громадянського суспільства.

Водночас реалізація адвокаційних кампаній у сфері інвалідності супроводжується низкою труднощів. Серед основних викликів – формальний характер імплементації законодавства, недостатнє фінансування програм доступності, опір на місцевому рівні, низький рівень цифрової інклюзії та збереження патерналістських підходів. В умовах війни додатковими викликами стали руйнування інфраструктури та збільшення кількості осіб із набутими порушеннями здоров’я, що посилило потребу у системних реформах.

Отже, адвокація у сфері захисту прав осіб з інвалідністю має трансформаційний характер і спрямована не лише на усунення окремих порушень, а на системну зміну соціального середовища відповідно до принципів рівності, доступності та участі. Її стратегічною метою є формування інклюзивного суспільства, у якому інвалідність не виступає підставою для обмеження прав, а державна політика ґрунтується на правозахисному підході та міжнародних стандартах.

1.3 Нормативно-правове забезпечення захисту прав осіб з інвалідністю в Україні

Національні стандарти захисту прав людей з інвалідністю є фундаментальним елементом сучасної соціальної політики України, оскільки вони визначають базові орієнтири державної діяльності, задають рамки для розвитку соціальних послуг і формують систему гарантій реалізації прав осіб з

інвалідністю та визначають обсяг зобов'язань держави щодо забезпечення рівності, доступності та недискримінації. Їхній зміст ґрунтується на поєднанні міжнародних та національних норм, що забезпечує цілісність підходів до формування інклюзивної політики.

У табл. 1.3 систематизовано основні національні стандарти та нормативно-правові акти, що визначають правові засади захисту прав людей з інвалідністю в Україні, окреслюючи їх змістове наповнення та їх значення для забезпечення реального захисту прав осіб з інвалідністю у соціальній сфері.

Таблиця 1.3

Національні стандарти захисту прав людей з інвалідністю

Нормативно-правовий акт / стандарт	Ключові положення	Значення для забезпечення прав осіб з інвалідністю
Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР	Гарантує рівність громадян, заборону дискримінації та право на соціальний захист	Закріплює конституційні гарантії рівності, соціального захисту та заборони дискримінації
Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII	Визначає права осіб з інвалідністю, механізми підтримки, соціальні гарантії	Визначає систему соціальних гарантій, механізми реалізації прав та обов'язки органів державної влади
Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV	Регламентує систему реабілітаційних послуг, індивідуальні програми реабілітації	Встановлює державні гарантії щодо надання реабілітаційних послуг та забезпечення індивідуальних програм реабілітації
Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI	Містить положення щодо безпеки та евакуації осіб з інвалідністю	Визначає обов'язки держави щодо забезпечення безпеки та евакуації осіб з інвалідністю в умовах надзвичайних ситуацій
Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, від 14.04.2021 № 366-р	Передбачає стандарти доступності, інклюзії та універсального дизайну	Сприяє адвокації інфраструктурних змін і розвитку інклюзивних політик

Після ратифікації Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI [10] національне законодавство було спрямоване на імплементацію положень цього документа, які передбачають рівність у доступі до освіти, охорони здоров'я, реабілітації, праці, транспортних та інформаційних послуг. У цьому контексті національні стандарти розглядаються не лише як нормативні вимоги, але й як індикатори рівня демократизації суспільства, ступеня реалізації принципу недискримінації та ефективності державної соціальної політики, що визначає обов'язок держави забезпечити рівний доступ до всіх сфер суспільного життя.

Ключовим нормативним актом, який закладає основу національних стандартів у сфері інвалідності, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII [35]. Він установлює базові принципи – рівність можливостей, заборону дискримінації, доступність соціальних послуг та обов'язок держави створювати умови для повної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті. Важливо, що в законі закріплено поняття «розумного пристосування» та «універсального дизайну», що відповідає міжнародним стандартам та сучасному підходу до розуміння інвалідності як соціальної категорії. Наявність таких норм дозволяє адвокаційним групам аргументовано вимагати від органів влади забезпечення доступності громадських будівель, транспорту, соціальних та адміністративних послуг, створення інклюзивного простору та проведення обов'язкових аудитів доступності в громадах.

Значну роль у формуванні системи національних стандартів відіграє Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV [38], який створює комплексну модель реабілітації, що охоплює медичні, соціальні, психологічні та професійні аспекти. Закон визначає алгоритм розроблення індивідуальної програми реабілітації, встановлює стандарти надання реабілітаційних послуг та вимагає створення сучасної інфраструктури

реабілітації. У межах адвокаційних кампаній саме цей нормативний акт використовується для обґрунтування необхідності збільшення фінансування реабілітаційних центрів, оновлення технічних засобів реабілітації, розширення можливостей професійної реабілітації та покращення якості послуг. Адвокаційні ініціативи зосереджуються на забезпеченні прозорості закупівель, покращенні моніторингу якості послуг та залученні міжнародних донорів для модернізації реабілітаційної інфраструктури.

Одним із найважливіших стратегічних документів є Національний план дій з реалізації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2021 № 285-р [20] та оновлений у подальші роки, який наразі залишається чинним. Він визначає пріоритети державної політики: розвиток інклюзивної освіти, реформування системи соціальних послуг, забезпечення універсального дизайну, створення безбар'єрного простору, підвищення рівня доступності медичних та адміністративних сервісів. Значення цього документа полягає в тому, що він конкретизує стратегічні цілі та встановлює вимірювані показники виконання, що встановлює конкретні завдання та показники реалізації державної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. У багатьох випадках саме завдяки системному моніторингу з боку громадянського суспільства було запропоновано зміни до окремих пунктів плану та підвищено увагу уряду до питань доступності.

Важливою складовою національних стандартів є вимоги щодо доступності інформації, які визначені розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1046-р від 17 листопада 2023 р. [41]. Документ передбачає обов'язкове забезпечення доступних форматів подання інформації: мови легкого читання, жестової мови, субтитрів, аудіоописів та адаптованого графічного оформлення, що відповідає міжнародним практикам та є необхідною умовою реалізації права осіб з інвалідністю на доступ до інформації. Подібні норми особливо важливі для адвокаційних ініціатив, спрямованих на адаптацію освітніх програм,

адміністративних послуг, медичних консультацій, сайтів органів влади та інформаційних кампаній, що стосуються людей з інвалідністю. Усе це сприяє формуванню безбар'єрного інформаційного простору, відповідно до принципів Конвенції ООН.

Важливою складовою гарантій є стандарти, що забезпечують недискримінацію та рівність. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI [31] закріплює принцип рівного ставлення та заборону будь-яких форм дискримінації, включаючи непряму дискримінацію, що особливо актуально для сфери інвалідності. Норми закону визначають механізми захисту, подання скарг, моніторингу та відповідальності за порушення, що визначає механізм судового та адміністративного захисту у випадку порушення прав осіб з інвалідністю. У сучасній практиці НУО активно використовують положення цього закону для оскарження дискримінаційних дій органів влади або роботодавців та для просування рівних стандартів у громадах.

Роль національних стандартів посилюється через наявність спеціальних нормативно-правових документів, які регулюють доступність транспортної, дорожньої та соціальної інфраструктури. Методичні рекомендації щодо супроводу пасажирів з інвалідністю [16] визначають конкретні вимоги до роботи транспортних служб, включаючи навчання персоналу, оформлення посадки, правила супроводу та стандарти надання допомоги під час подорожі. Дані рекомендації часто визначають обов'язкові стандарти поводження та забезпечення доступності транспортних послуг.

Інституційна система реалізації національних стандартів включає Міністерство соціальної політики, Національну соціальну сервісну службу, регіональні департаменти соціального захисту, центри надання адміністративних послуг, заклади охорони здоров'я, реабілітаційні установи та органи місцевого самоврядування. Водночас вагому роль відіграють неурядові організації, зокрема

Національна асамблея людей з інвалідністю України, які здійснюють експертизу проєктів нормативних актів, готують альтернативні звіти, проводять аудити доступності та здійснюють громадський контроль за дотриманням прав осіб з інвалідністю та беруть участь у розробці політик. Професійні стандарти надання безоплатної правової допомоги, визначені наказами Міністерства юстиції України від 18.08.2023 № 2994/5 та від 21.12.2017 № 4125/5 [18; 19], також є важливою складовою механізмів захисту прав людей з інвалідністю, оскільки гарантують їх доступ до юридичної підтримки, захисту у судах та консультування.

Важливим напрямом розвитку національних стандартів є їх гармонізація з нормами Європейського Союзу, що передбачає поступове наближення українських регуляторних механізмів до Стратегії ЄС щодо прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки [50]. Європейські документи приділяють значну увагу соціальній інклюзії, доступності цифрових сервісів, універсальному дизайну та розвитку системи підтримки на рівні громад. У процесі євроінтеграції гармонізація законодавства передбачає приведення національних стандартів у відповідність до європейських вимог щодо рівності, доступності та інклюзії.

Отже, нормативно-правова база України у сфері захисту прав осіб з інвалідністю формує комплекс гарантій, що охоплює конституційні принципи рівності, спеціальне галузеве законодавство, стратегічні документи та інституційні механізми реалізації. Її ефективність визначається не лише наявністю правових норм, а й рівнем їх практичного виконання, доступністю процедур захисту та відповідністю міжнародним стандартам прав людини.

Висновки до 1 розділу

Проведений теоретико-методологічний аналіз дає підстави стверджувати, що соціальна адвокація є важливою складовою сучасної соціальної роботи та інструментом впливу на формування інклюзивної соціальної політики. Розкриття сутності адвокації дозволило визначити її як цілеспрямовану діяльність, спрямовану на відстоювання прав, свобод та інтересів вразливих груп, зокрема людей з інвалідністю, шляхом впливу на державні рішення, суспільні уявлення та практики надання соціальних послуг. Вивчення принципів соціальної адвокації показало, що фундаментальними для її реалізації є інклюзивність, партнерство, прозорість, етичність, доказовість та орієнтація на права людини. Саме ці принципи визначають зміст та якість адвокаційних кампаній, впливаючи на їхню ефективність і суспільну значущість.

Аналіз особливостей реалізації адвокаційних кампаній у соціальній сфері продемонстрував, що такі ініціативи мають комплексний характер і передбачають використання різних стратегій: інформаційних, правозахисних, комунікаційних, організаційних та мобілізаційних. Адвокаційні процеси охоплюють підготовчі дослідження, виявлення ключових бар'єрів, формування аргументованих вимог, налагодження партнерств, взаємодію зі ЗМІ та залучення громадськості. Особливе значення мають практичні кейси, що демонструють успішні дії громадських організацій та ініціатив, спрямованих на подолання бар'єрів у доступі до освіти, медицини, транспорту, міської інфраструктури та інших сфер. Все це підтверджує, що адвокація є дієвим інструментом соціальних змін у контексті захисту прав людей з інвалідністю.

Вивчення нормативно-правових та інституційних механізмів засвідчило, що в Україні сформовано значну правову базу, яка регламентує захист прав людей з інвалідністю та визначає стандарти їхньої соціальної інтеграції. Ключову роль відіграє Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, положення якої

імплементовані в закони та державні програми. Комплекс національних актів створює передумови для реалізації інклюзивної політики, однак на практиці існує низка викликів: фрагментарність виконання, недостатня координація інституцій, брак ресурсів та нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах, що підкреслює необхідність активної адвокаційної роботи, спрямованої на подолання розриву між формальними нормами та їх реальним втіленням.

Значущою складовою адвокаційних кампаній є діяльність соціальних працівників та громадських організацій, які здійснюють професійний супровід, моніторинг, експертну оцінку та публічний вплив. Соціальні працівники фіксують порушення прав, визначають потреби людей з інвалідністю, здійснюють просвітництво та сприяють формуванню інклюзивного суспільного середовища. Громадські організації забезпечують організаційний, комунікаційний та правозахисний потенціал, формують коаліції, залучають громадськість та представляють інтереси людей з інвалідністю на різних рівнях влади. Спільна діяльність цих суб’єктів створює умови для системного впливу на політику, сприяє інституційним змінам та забезпечує сталість соціальних трансформацій у сфері захисту прав людей з інвалідністю.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ)

2.1 Аналіз успішних практик реалізації адвокаційних кампаній із захисту прав людей з інвалідністю в Україні

Методологія емпіричного блоку дослідження побудована як поєднання контент-аналізу, порівняльного аналізу адвокаційних кейсів, анкетування та експертного опитування. Такий підхід дав змогу розкрити не лише загальні результати кампаній, а й конкретні форми їх організації: інформаційно-комунікаційну, моніторингово-аналітичну, правозахисну, коаліційну, консультативно-експертну та мобілізаційну.

Базою аналізу стали матеріали Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA» та ГО Fight For Right. До емпіричного масиву включено звіти, інформаційні матеріали, сторінки проєктів, публікації щодо доступності, правничої допомоги, участі людей з інвалідністю у прийнятті рішень, а також матеріали, у яких описано результати адвокаційних ініціатив. Додатково використано анкетування 20 отримувачів послуг / членів родин людей з інвалідністю та експертне опитування 5 фахівців громадського сектору.

У межах дослідження конкретизовано такі адвокаційні кампанії та ініціативи: «Доступність: кроки до змін» Національної асамблеї людей з інвалідністю України, у межах якої узагальнено досвід просування політики доступності та участі громадських організацій у прийнятті рішень (2021) [51]; проєкти ГО «Доступно.UA», зокрема «Бюро доступності» та нагорода «Відкриті двері», спрямовані на моніторинг доступності об’єктів і популяризацію інклюзивного середовища (з 2015 р.) [52]; правозахисні й аналітичні ініціативи

Fight For Right щодо доступу дівчат і жінок з інвалідністю до правничої допомоги та інклюзивного реагування в умовах війни (2022–2024 рр.) [53; 54].

Методика дослідження включала поєднання якісних і кількісних методів: контент-аналіз відкритих матеріалів громадських організацій; порівняльний аналіз адвокаційних кейсів; анкетування отримувачів послуг; експертне опитування представників громадського сектору; узагальнення практичних результатів кампаній. Кількісні показники у підрозділі подано не лише у відсотках, а й у кількості осіб, щоб було зрозуміло, від якої вибірки розраховано частку.

Вибірка кількісного блоку становила 20 респондентів з числа людей з інвалідністю та членів їхніх родин. Респондентів було знайдено цільовим способом через тематичні онлайн-спільноти, сторінки громадських організацій, особисті рекомендації учасників опитування та принцип «снігової кулі», коли один учасник міг порадити іншого потенційного респондента. До вибірки включалися особи, які мали досвід взаємодії з громадськими організаціями, користувалися соціальними, правничими або інформаційними послугами чи могли оцінити зміни у сфері доступності як члени родини людини з інвалідністю.

Анкетування отримувачів послуг проводилося переважно дистанційно за допомогою Google Forms і месенджерів; за потреби відповіді фіксувалися зі слів респондента під час індивідуальної онлайн-розмови. Анкета складалася з блоків, що стосувалися доступу до транспорту, будівель, медичних і соціальних послуг, освіти, працевлаштування, правової інформації, а також рівня обізнаності про діяльність громадських організацій. Окремо респонденти оцінювали, чи відчули практичні зміни після інформаційних, правозахисних або моніторингових кампаній.

Експертний блок охопив 5 фахівців громадського сектору: 2 представників / залучених експертів Національної асамблеї людей з інвалідністю України, 2 фахівців, пов’язаних із проєктами ГО «Доступно.UA», та 1 фахівця, залученого

до правозахисних або аналітичних ініціатив ГО Fight For Right. Опитування експертів проводилося у форматі структурованої анкети з відкритими й закритими питаннями. Анкета містила питання про організацію кампаній, партнерства, фінансування, координацію з органами влади, використання медіа, залучення людей з інвалідністю до планування кампаній та критерії оцінювання результативності.

Критеріями аналізу результатів кампаній визначено: відповідність кампанії реальній потребі цільової групи; наявність чітко сформульованої мети; рівень залучення людей з інвалідністю; доказовість аргументації; публічність і комунікаційне охоплення; вплив на доступність послуг або інфраструктури; наявність партнерств; сталість результатів після завершення активної фази кампанії.

За кожною кампанією було складено авторську аналітичну картку, розроблену здобувачкою для потреб цього дослідження. У картці фіксувалися назва кампанії / ініціативи, організатор, орієнтовний період реалізації, цільова група, основні інструменти, очікувані результати та підтверджені зміни. Структуру аналітичної картки подано в додатку А. Її використання дозволило уникнути узагальненого вживання словосполучення «адвокаційні кампанії» без уточнення їхнього змісту, організаторів і часових меж.

Одним з основних аспектів дослідження було оцінити вплив адвокаційних кампаній на фізичну доступність громадських послуг для осіб з інвалідністю. За результатами анкетування 16 із 20 отримувачів послуг (80 %) зазначили, що завдяки кампаніям покращився доступ до громадського транспорту та будівель, що включало адаптацію транспортних засобів, встановлення пандусів, ліфтів, а також поліпшення доступу до об’єктів інфраструктури, таких як лікарні, школи, магазини. Крім того, 14 із 20 респондентів (70 %) відзначили покращення безбар’єрного простору в громадських будівлях.

Однак лише 9 із 20 респондентів (45 %) визнали, що зміни у сфері працевлаштування осіб з інвалідністю відчутно покращили їхні можливості на ринку праці. Це свідчить про те, що прогрес у частині фізичної доступності помітніший, ніж зміни у сфері зайнятості, де соціальні бар'єри, стереотипи роботодавців і недостатність адаптованих робочих місць залишаються актуальними проблемами.

Табл. 2.1 показує, що хоча адвокаційні кампанії мають позитивний ефект, зміни в законодавстві та політиці відбуваються повільно. Наприклад, лише 5 із 20 респондентів (25 %) зазначили, що зміни в політиці працевлаштування значно покращили ситуацію на ринку праці для осіб з інвалідністю.

Таблиця 2.1

Вплив адвокаційних кампаній на зміну законодавства та політики

Тип кампанії	Кількість респондентів, які відзначили зміни (n=20)
Покращення доступу до транспорту	7 осіб (35 %)
Адаптація будівель до потреб осіб з інвалідністю	8 осіб (40 %)
Зміни в політиці працевлаштування	5 осіб (25 %)
Інклюзивне освітнє середовище	6 осіб (30 %)
Реформа медико-соціальної експертизи	4 особи (20 %)

Більш високий рівень позитивних змін зафіксовано в аспектах доступу до транспорту та будівель. Це вказує на те, що інфраструктурні зміни реалізуються швидше, ніж зміни у політиці, пов'язані із соціальним забезпеченням, трудовими правами та довготривалою інтеграцією людей з інвалідністю у ринок праці.

За напрямами отримання послуг респонденти найчастіше позитивно оцінювали ті зміни, які мали видимий практичний результат: доступність транспорту, пристосування громадських будівель, можливість самостійного пересування та кращу поінформованість про власні права. Нижчі оцінки отримали сфери працевлаштування, освіти та доступу до медичних послуг.

Такий розподіл відповідей пояснюється тим, що інфраструктурні результати легше побачити й оцінити безпосередньо, тоді як зміни у працевлаштуванні, освіті чи медичній допомозі залежать від більш складної взаємодії державних органів, місцевої влади, роботодавців, закладів освіти та громадських організацій.

Табл. 2.2 ілюструє рівень задоволення 20 респондентів різними аспектами, що змінилися завдяки адвокаційним кампаніям.

Таблиця 2.2

Оцінка ефективності адвокаційних кампаній за результатами опитування респондентів

Параметр оцінки	Кількість респондентів, що відзначили позитивні зміни (n=20)
Задоволеність доступом до медичних послуг	11 осіб (55 %)
Задоволеність доступом до освіти	8 осіб (40 %)
Задоволеність доступом до працевлаштування	10 осіб (50 %)
Покращення мобільності завдяки доступу до транспорту	16 осіб (80 %)
Поліпшення умов життя завдяки безбар’єрним будівлям	14 осіб (70 %)
Вплив адвокаційних кампаній на зміну ставлення суспільства до осіб з інвалідністю	12 осіб (60 %)

Найбільш позитивно оцінюються зміни в доступності транспорту та будівель: відповідно 16 із 20 респондентів (80 %) і 14 із 20 респондентів (70 %) зазначили покращення. Задоволеність доступом до медичних послуг, освіти та працевлаштування була нижчою, що вказує на потребу в додаткових зусиллях для змін у цих сферах.

Під час експертного опитування 3 із 5 фахівців (60 %) зазначили, що активне використання медіа та соціальних мереж є важливим фактором популяризації адвокаційних кампаній. Через медіа кампанії можуть охоплювати широку аудиторію, формуючи у суспільстві розуміння прав осіб з інвалідністю та потреби

в інклюзії. Також 12 із 20 респондентів (60 %) вказали, що через соціальні мережі стали більш обізнаними про свої права та можливості отримати допомогу від держави чи громадських організацій.

Табл. 2.3 відображає найбільші проблеми, з якими стикаються адвокаційні кампанії в Україні, за оцінками 5 експертів.

Таблиця 2.3

Основні бар'єри для ефективності адвокаційних кампаній за оцінками експертів

Бар'єр	Кількість фахівців, що вказали на наявність бар’єру (n=5)
Недостатнє фінансування	3 фахівці (60 %)
Відсутність координації між державними і місцевими органами	4 фахівці (80 %)
Відсутність підтримки з боку органів влади	3 фахівці (60 %)
Культурні стереотипи і громадські упередження	фахівці (80 %)
Недостатня залученість осіб з інвалідністю в процес прийняття рішень	3 фахівці (60 %)

Найбільш серйозними бар’єрами є відсутність координації між державними і місцевими органами влади та культурні стереотипи щодо людей з інвалідністю: на ці чинники вказали по 4 із 5 експертів (80 %). Недостатнє фінансування, слабка підтримка з боку органів влади та недостатня залученість людей з інвалідністю були відзначені 3 із 5 експертів (60 %).

Серед основних проблем 3 із 5 експертів (60 %) окремо назвали недостатню взаємодію між громадськими організаціями та державними структурами. Це означає, що громадські організації часто ініціюють важливі зміни і володіють гнучкістю в організації кампаній, проте без належної підтримки з боку держави частина ініціатив має короткостроковий ефект.

Результати контент-аналізу відкритих матеріалів показали, що організації найчастіше використовують три групи інструментів: публічну комунікацію

(новини, соціальні мережі, історії людей з інвалідністю), моніторингово-аналітичні дії (аудити доступності, звіти, збір свідчень, аналітичні записки) та правозахисні інструменти (консультації, звернення, участь у робочих групах, підготовка рекомендацій для органів влади). Саме ці результати описано у підрозділі через аналіз матеріалів Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA» та ГО Fight For Right.

Порівняльний аналіз адвокаційних кейсів засвідчив, що кампанії з чітко визначеною цільовою групою, доказовою базою та партнерською мережею мають більшу результативність, ніж разові інформаційні акції. Ініціативи НАІУ демонструють значення системного представництва й участі в політиках доступності; практики ГО «Доступно.UA» показують ефективність моніторингу простору та публічної видимості проблеми; матеріали Fight For Right підкреслюють роль правничої підтримки, збору даних і фіксації бар'єрів для жінок та дівчат з інвалідністю.

Узагальнення проблем і бар'єрів показало, що ефективність адвокаційних кампаній обмежують недостатнє фінансування, фрагментарна координація між органами влади та громадськими організаціями, культурні стереотипи, слабка сталість результатів і недостатня участь самих людей з інвалідністю у плануванні політик. За експертним опитуванням 4 із 5 фахівців (80 %) назвали проблемою відсутність належної координації, а 3 із 5 (60 %) - недостатнє фінансування і слабку залученість цільової групи. Це підтверджує, що формальна наявність законодавчих гарантій не завжди забезпечує їх реальне виконання на рівні громад.

Чинниками ефективності, навпаки, виступають доказовість вимог, активне використання медіа й соціальних мереж, наявність партнерств, чіткий розподіл ролей у команді, залучення міжнародної підтримки та регулярна оцінка результатів. Отже, практичний аналіз доводить, що адвокаційна кампанія у сфері захисту прав людей з інвалідністю має бути не разовою інформаційною дією, а послідовним процесом, який поєднує аналіз проблеми, участь цільової групи,

комунікаційний вплив, правозахисні інструменти й контроль за впровадженням змін.

2.2 Практичні рекомендації щодо організації та проведення адвокаційних кампаній із захисту прав людей з інвалідністю

На основі проведеного аналізу доцільно запропонувати рекомендації щодо організації адвокаційних кампаній із захисту прав людей з інвалідністю. Вони мають спиратися на результати діагностики проблеми, участь цільової групи, доказову базу, командний розподіл ролей, коаліційну взаємодію та оцінювання досягнутих змін.

По-перше, перед початком кампанії необхідно чітко визначити проблему, цільову групу, очікувану зміну та адресата впливу. Якщо кампанія стосується доступності громадських будівель, слід не лише формулювати загальну вимогу «зробити простір доступним», а й визначити конкретні об’єкти, відповідальних суб’єктів, строки, бюджетні можливості та критерії перевірки результату.

По-друге, організація кампанії має передбачати створення робочої команди та, за потреби, коаліції. До команди доцільно включати координатора, аналітика, комунікаційного фахівця, юриста або правозахисного консультанта, представника цільової групи та відповідального за моніторинг результатів. Коаліція, на відміну від команди, повинна об’єднувати кілька організацій або ініціатив навколо спільної проблеми, що підсилює легітимність адвокаційної вимоги [55].

По-третє, люди з інвалідністю та члени їхніх родин мають бути залучені не лише як отримувачі допомоги, а як співучасники планування, реалізації та оцінювання кампанії. Це можна забезпечити через фокус-групи, консультаційні

зустрічі, короткі онлайн-опитування, участь представників цільової групи у робочих групах та перевірку доступності запропонованих рішень на практиці.

По-четверте, комунікаційна частина кампанії повинна бути доступною для різних груп користувачів. Інформаційні матеріали варто готувати простою мовою, за можливості супроводжувати субтитрами, альтернативним текстом до зображень, адаптованими форматами для людей з порушеннями зору або слуху. Для поширення інформації доцільно поєднувати соціальні мережі, офіційні звернення, медіаматеріали, публічні історії та експертні коментарі.

По-п’яте, фінансування кампанії варто планувати не лише на етапі запуску, а й на моніторинг, юридичний супровід, комунікаційні матеріали, аудит доступності та підсумкову оцінку. Для цього громадські організації можуть поєднувати грантову підтримку, партнерства з міжнародними організаціями, співпрацю з місцевою владою та залучення експертних ресурсів.

По-шосте, кампанія повинна мати систему оцінювання результатів. Доцільно фіксувати не лише кількість публікацій або охоплення аудиторії, а й реальні зміни: прийняті рішення, проведені аудити, усунені бар’єри, створені послуги, змінені процедури, кількість людей, які отримали доступ до інформації або правничої підтримки.

Узагальнений алгоритм організації адвокаційної кампанії подано у табл. 2.4. Він показує послідовність переходу від аналізу проблеми до інформаційного впливу, лобіювання, залучення цільової групи та підсумкової оцінки результатів.

Запропонований алгоритм доцільно застосовувати гнучко, з урахуванням масштабу проблеми та ресурсів організації. Для локальної кампанії достатньо короткого підготовчого етапу, консультацій із цільовою групою, звернення до місцевої влади та публічного моніторингу. Для національної кампанії потрібні ширша коаліція, аналітичний документ, медіаплан, правова аргументація та системна робота з органами влади.

Таблиця 2.4

Етапи та хід адвокаційної кампанії для захисту прав осіб з інвалідністю

Етап кампанії	Діяльність та завдання	Термін виконання	Очікувані результати
Підготовчий етап	- Розробка концепції кампанії та визначення основних цілей	1-2 місяці	- Визначення чіткої мети і завдань кампанії
	- Аналіз наявних проблем і бар'єрів		- Визначення ключових проблем та бар'єрів для реалізації прав осіб з інвалідністю
	- Створення партнерств з іншими організаціями		- Розробка плану взаємодії з громадськими та державними організаціями
	- Підготовка медіа-матеріалів та інформаційних кампаній		- Підготовка контенту для медіа та соціальних мереж
Інформаційно-просвітницький етап	- Запуск інформаційної кампанії через медіа, телебачення, радіо	3-4 місяці	- Залучення широкої аудиторії до проблем осіб з інвалідністю
	- Поширення інтерв'ю та історій реальних осіб з інвалідністю		- Підвищення обізнаності про права осіб з інвалідністю
	- Проведення онлайн-акцій та флешмобів		- Залучення уваги до адвокаційної кампанії через соціальні мережі
Лобістський етап	- Лобіювання змін у законодавстві щодо прав осіб з інвалідністю	5-6 місяців	- Зміни в законодавстві або національних програмах підтримки осіб з інвалідністю
	- Зустрічі з політиками, органами влади, представниками парламенту		- Створення механізмів взаємодії з державними органами
	- Подання петицій та звернень до уряду		- Отримання зворотного зв’язку від політиків та органів влади
Підвищення участі осіб з інвалідністю	- Залучення осіб з інвалідністю до розробки політик і рішень	3-5 місяців	- Забезпечення участі осіб з інвалідністю у політичних процесах
	- Проведення опитувань та фокус-груп з людьми з інвалідністю		- Створення платформ для їхнього голосу та участі в прийнятті рішень

Етап кампанії	Діяльність та завдання	Термін виконання	Очікувані результати
Фінальний етап	- Оцінка результатів кампанії та аналіз досягнутих змін	6-7 місяців	- Підведення підсумків кампанії та підготовка звітності
	- Проведення прес-конференцій та публікацій звітів		- Поширення результатів кампанії в медіа
	- Розробка рекомендацій для подальших дій та стратегій		- Розширення впливу кампанії та рекомендації для удосконалення політик

Отже, організація адвокаційної кампанії із захисту прав людей з інвалідністю має поєднувати аналітичну підготовку, командну роботу, коаліційність, участь цільової групи, доступну комунікацію та оцінку результатів. Саме така структура дозволяє перейти від загального інформування до реальних змін у послугах, інфраструктурі, процедурах і практиках прийняття рішень.

Висновки до 2 розділу

Аналіз успішних практик реалізації адвокаційних кампаній у сфері захисту прав осіб з інвалідністю показав, що важливим чинником для ефективності таких кампаній є комплексний підхід, що включає не тільки зміну фізичної доступності інфраструктури, але й активну участь державних та місцевих органів влади, громадських організацій та самих осіб з інвалідністю. Кампанії, орієнтовані на зміну законодавства, виявилися менш ефективними через недостатню координацію між органами влади, а також через низьке фінансування. Водночас кампанії, що зосереджувалися на доступності транспорту та будівель, продемонстрували значні позитивні результати, включаючи поліпшення мобільності осіб з інвалідністю та адаптацію громадських об'єктів.

Основними бар'єрами для успішної реалізації адвокаційних кампаній є недостатнє фінансування, відсутність належної координації між органами влади та культурні стереотипи, що обмежують інтеграцію осіб з інвалідністю в суспільство. Додатково, важливими аспектами є недостатня участь осіб з інвалідністю в процесах прийняття рішень, що обмежує ефективність змін на практиці. Важливо, щоб адвокаційні кампанії включали в себе не лише інфраструктурні зміни, а й активно залучали осіб з інвалідністю до всіх етапів розробки та реалізації політик.

Для підвищення ефективності адвокаційних кампаній необхідно збільшити фінансування, покращити координацію між державними та місцевими органами влади, а також забезпечити більш активну участь осіб з інвалідністю в прийнятті рішень.

ВИСНОВКИ

Розкрито сутність, принципи та теоретико-методологічні засади соціальної адвокації. Установлено, що соціальна адвокація є системною діяльністю, спрямованою на представництво, просування та захист прав вразливих груп населення через вплив на державну політику, суспільну думку, інституційні практики та механізми прийняття рішень. Її базовими принципами є верховенство права, права людини, рівність і недискримінація, участь цільової групи, доступність, прозорість, етичність, доказовість, міжсекторальна взаємодія та сталість результатів.

Проаналізовано специфіку адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю та нормативно-правові механізми їх реалізації. З'ясовано, що такі кампанії мають структурно-трансформаційний характер, оскільки спрямовані не тільки на вирішення окремих порушень, а й на усунення системних бар'єрів: фізичних, інформаційних, цифрових, правових, комунікаційних і соціокультурних. Нормативну основу становлять Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Конституція України, спеціальні закони України, стратегічні документи щодо безбар'єрності та акти, які регулюють доступ до правничої допомоги, реабілітації, соціальних послуг і недискримінації.

Досліджено зміст і форми реалізації адвокаційних кампаній щодо захисту прав людей з інвалідністю в Україні на прикладі діяльності громадських організацій. Практичний аналіз охопив ініціативи Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA» та ГО Fight For Right. Встановлено, що найбільш помітні результати мають кампанії, пов'язані з фізичною доступністю, моніторингом інфраструктури, інформаційною видимістю проблеми та правничою підтримкою. За результатами анкетування 16 із 20 респондентів (80 %) відзначили покращення доступу до транспорту, 14 із 20 (70 %) - покращення

доступності будівель, тоді як зміни у сфері працевлаштування залишаються менш відчутними.

4. Аналіз проблем і бар'єрів показав, що ефективність адвокаційних кампаній обмежують недостатнє фінансування, слабка координація між державними й місцевими органами влади, культурні стереотипи, фрагментарність виконання нормативних актів та недостатня участь самих людей з інвалідністю у плануванні політик. За експертним опитуванням 4 із 5 фахівців (80 %) назвали проблемою відсутність належної координації, а 3 із 5 (60 %) - недостатнє фінансування і слабку залученість цільової групи. Це підтверджує, що формальна наявність законодавчих гарантій не завжди забезпечує їх реальне виконання на рівні громад.

Розроблено практичні рекомендації щодо реалізації адвокаційних кампаній українськими громадськими організаціями. Доцільно починати кампанію з доказового аналізу проблеми, чітко визначати цільову групу, організаторів, партнерів, часові межі та очікувані результати; використовувати аналітичні звіти, громадський моніторинг, експертні висновки та особисті історії; забезпечувати участь людей з інвалідністю на всіх етапах; поєднувати правозахисні, інформаційні, комунікаційні та лобістські інструменти.

6. Обґрунтовано, що підвищення ефективності адвокаційних кампаній потребує стабільного фінансування, прозорої координації з органами влади, системного моніторингу виконання рішень, застосування доступних форматів комунікації та регулярної оцінки результатів. Особливу увагу слід приділяти не лише інфраструктурним змінам, а й питанням працевлаштування, освіти, реабілітації, доступу до правничої допомоги та подолання стигматизації.

Загалом мету дослідження досягнуто: теоретично обґрунтовано та проаналізовано особливості реалізації адвокаційних кампаній у сфері захисту прав людей з інвалідністю, а також сформульовано практичні рекомендації для громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. О.М. Денисюк та ін.;

2. Андріїв В. М. Щодо регулювання міжнародних стандартів соціального захисту осіб з інвалідністю. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24 лютого

3. В Україні 47 тисяч активних адвокатів. URL: (дата звернення: 07.05.2026)

4. Вилков С. В. Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 274 с.

5. Галицький О. М., Гришова Р. В. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. 180 с.

6. ГО «Доступно.UA». Проєкти: Бюро доступності, нагорода «Відкриті двері». URL: https://dostupno.ua/ (дата звернення: 07.05.2026).

7. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2021. № 5. С. 159–174.

8. Деякі питання щодо організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування : постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовт. 2023 р. № 1088. URL:

9. Доступність: кроки до змін : бюлетень / Національна асамблея людей з інвалідністю України. Київ, 2021. URL: https://naiu.org.ua/wp-

content/uploads/2021/11/Byuleten-Dostupnist-Kroky-do-zmin.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

10. Європейська комісія «За демократію через право». Доповідь про п

р 11. Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996): Ратифіковано Законом України від 14.09.2006. № 137-V. URL: в

о 12. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006): Ратифіковано Законом України від 16.12.2009 №1767-VI. URL: л

а 13. Костюк В.Л. Проблеми гармонізації законодавства України щодо прав осіб з інвалідністю з відповідними стандартами Європейського Союзу. *Право України*. 2016. № 8. С. 47–54. д

я 14. Костюк В.Л., Яцкевич І.І. Право на працю у контексті конвенції ООН Про права осіб з інвалідністю: сутність, проблеми та перспективи законодавчого регулювання. *Соціальне право.* 2017. № 2. С. 49–58. п р

а 15. Лехолетова М.М., Лях Т.Л., Спіріна Т.П. Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social в о*

16. Матрос О.О. Система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні На сучасному етапі. *Педагогічні науки: Зб. наук. праць Херсонського держ. ун-ту.* 2017. Вип. 82 (2). С. 214–217. у к

р 17. Мельник В. Поняття та ознаки соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2015. № 2. URL: т й

н

и 18. Методичний посібник «Організація та реалізація процесу надання фізичного супроводу та допомоги на транспорті пасажирам з інвалідністю.

Методичні рекомендації для працівників транспортно-дорожньої і
н 19. Москаленко О.В., Дуюнова Т.В. Соціальний захист осіб з інвалідністю: ф компаративістське дослідження: монографія. Харків: ДБТУ, 2024. 249 с. URL: р
а 20. Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2023 № 2994/5 «Про с затвердження Порядку подання електронного звернення про надання безоплатної т вторинної правничої допомоги та копій документів, що підтверджують р належність особи до однієї з категорій осіб, передбачених частиною першою у статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», засобами к електронного зв’язку». URL: т
у
р 21. Наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 № 4125/5 «Про з затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової д (дата звернення: 07.05.2026) адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17 (дата звернення: 07.05.2026)

22. Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року: Затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2021 №285-р.URL:

23. Оцінка бар’єрів і потреб в отриманні правничих послуг дівчатами та жінками з інвалідністю : аналітичний звіт за результатами дослідження. Fight For Right, ООН Жінки, 2024. URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Zvit-Otsinka-bar-yeriv-OON-ZHinky.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

24. Пилипенко П., Буряк В. Гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю як складова службового правого статусу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. №5. URL: http://journal- (дата звернення: 07.05.2026)

25. Погребняк С. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2018. 240 с.

26. Пожарова О., Пожаров Ю. Юридичні гарантії трудових прав жінок: міжнародні акти та законодавство України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 160–164

27. Постанова КМУ від 28.12.2011 № 1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги». URL:

28. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з’їздом а

д 29. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: монографія. Н. Рабінович та ін. Львів: Сполом, 2016. 200 с.

о 30. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата а вернення: 07.05.2026)

т 31. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02 черв. 2011 р. №3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата в вернення: 07.05.2026)

32. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон У

к 33. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон У

р

а

ї

р

а

34. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення надання безоплатної вторинної правничої допомоги та послуг з медіації: постанова Кабінету Міністрів України від 04 берез. 2013 р. № 130. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.05.2026)

35. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників системи надання безоплатної правової допомоги: наказ Координаційного центру з надання правової допомоги 29 берез. 2019 р. № 40. URL: (дата звернення: 07.05.2026)

36. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 22 груд. 2017 р.

37. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII: станом на 1 січ. 2024 р. URL:

38. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон У

к 39. Про прийняття національного стандарту: наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 05 трав. 2022 р. № 68. URL: ї

н 40. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6.10.2005 р. № 2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text (дата звернення: 07.05.2026)

в

і

д

.

0

41. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 №2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text (дата звернення: 07.05.2026)

42. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Національний план з реалізації Конвенції про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів»: Розпорядження Кабінету Міністрів України. Офіційний вісник України. 2011. № 24. 31 с.

43. Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття: р

о 44. Рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 21.04.2021 року у справі № 360/3611/20. URL: п

о 45. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 15 листопада 2024 р.; за ред.: Нагірняка М.Я. Львів: ЛДУ БЖД, 2024. 118 с.

ж 46. Стандартні правила щодо урівняння можливостей інвалідів : прийняті Генеральною Асамблею ООН на 48 сесії 20.12.1993 р. (резолюція 48/96). URL: н

ц(дата звернення: 07.05.2026)

я(дата звернення: 07.05.2026)

49. Fight For Right. Хто ми. URL: https://ffr.org.ua/hto-my/ (дата звернення: 07.05.2026).

а(дата звернення: 07.05.2026)

б(дата звернення: 07.05.2026)

і(дата звернення: 07.05.2026)

н(дата звернення: 07.05.2026)

е

т

у

54. Update on the human rights situation in Ukraine (Reporting period: 24 F
e
b
r
u
a
r
y
–
(дата звернення: 07.05.2026)

55. Сапіга С., Лехолетова М. Побудова команди та коаліцій у соціальній адвокації: підходи, принципи й досвід українських організацій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2026. №1(58). С. 233–239. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2026.58.233-239

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Аналітична картка аналізу адвокаційної кампанії / ініціативи

Позиція аналітичної картки	Зміст фіксації у дослідженні
Назва кампанії / ініціативи	Офіційна або умовна назва адвокаційної кампанії, проєкту чи ініціативи.
Організатор	Громадська організація або коаліція, яка ініціювала чи координувала адвокаційні дії.
Орієнтовний період реалізації	Рік або часовий проміжок активної фази кампанії за відкритими матеріалами.
Цільова група	Люди з інвалідністю, члени їхніх родин, громади, фахівці, органи влади або широка громадськість.
Основні інструменти	Контент-аналіз, моніторинг доступності, інформаційна кампанія, звернення, консультації, правнича підтримка, робочі групи, публічні події, соціальні мережі.
Очікувані результати	Підвищення обізнаності, зміна практик, усунення бар'єрів, покращення доступу до послуг, вплив на рішення органів влади.
Підтверджені зміни	Фактично зафіксовані результати у звітах, публікаціях, аналітичних матеріалах або відповідях респондентів.
Джерело інформації	Відкриті матеріали Національної асамблеї людей з інвалідністю України, ГО «Доступно.UA», ГО Fight For Right та результати опитування.

Джерело: розроблено авторкою для систематизації результатів контент-аналізу та порівняльного аналізу адвокаційних кейсів.